

Alie Lassche & Sophie Mulder

‘Soms wordt er op een buitenstaander gewacht’

Interview met Annelies Verbeke

Foto: Alex Salinas.

Er zijn maar weinig auteurs wier debuut zo'n overweldigend succes was in zowel binnen- als buitenland, als dat van de Vlaamse auteur Annelies Verbeke. Uitgeverij De Geus bracht in 2003 haar eerste roman *Slaap!* uit, een boek dat niet alleen bekroond werd met diverse prijzen en nominaties, maar ook in meer dan tweeëntwintig landen verscheen. Na *Kaas* (Willem Elsschot) is *Slaap!* het meest vertaalde werk in de Vlaamse letteren. Met haar derde roman *Vissen redden* (2009) won Verbeke de Prijs voor de Letteren van de Provincie Oost-Vlaanderen en met *Dertig dagen* (2015), haar vierde roman, won ze de lezersprijs van het NRC Handelsblad, de Opzij Literatuurprijs en de F. Bordewijkprijs. Naast het schrijven van romans koestert Verbeke een grote liefde voor het korte verhaal, wat zich tot nu toe heeft vertaald in het verschijnen van drie verhalenbundels: *Groener gras* (2007), *Veronderstellingen* (2012) en *Halleluja* (2017). Daarnaast schrijft Verbeke theaterteksten en essays. In juni 2018 werd ze als Vrije Schrijver aangesteld aan de Vrije Universiteit te Amsterdam voor de duur van een jaar, rondom het thema 'Connected World'. Daar, op de campus in Amsterdam-Zuid, ontmoeten we haar en gaan we in gesprek over goedheid, buitenstaanders en 'ware globalisering'.

Je jaar Vrije Schrijverschap zit er bijna op. Wat heb je in de afgelopen maanden rondom het thema ‘Connected World’ gedaan?

Hoewel het thema me werd opgelegd, kon ik er erg goed mee uit de voeten. Als Vrije Schrijver heb ik enkele projecten opgezet en een daarvan is het samenstellen van een bloemlezing van korte verhalen. Ik wilde iets doen met het feit dat er zoveel buitenlandse studenten aan de vU studeren en heb hun gevraagd naar hun favoriete korte verhaal. In het begin was er weinig respons en door te praten met studenten ontdekte ik dat het korte verhaal voor veel mensen een heel onbekend genre is. Jammer, vind ik; het is een schitterend genre en het wordt al jaren beoefend door grote auteurs. In andere delen van de wereld is het soms zelfs het meest gelezen genre. Mijn inspiratie voor zo'n verhalenbundel kwam voort uit een project dat ik in 2012 deed. In samenwerking met Sanneke van Hassel heb ik toen een internationale bloemlezing samengesteld met korte verhalen (*Naar de stad*). Het viel ons op dat we van een groot deel van de literaire wereld nauwelijks iets te zien krijgen. We zijn allemaal heel erg op het Engelstalige gebied gericht, vooral het Amerikaanse, terwijl er ook in grote delen van Afrika en Azië in het Engels wordt geschreven. Die literatuur krijgen we echter veel minder gemakkelijk tot ons, dat moet dan eerst een Amerikaanse of een Britse uitgever passeren. Wij gingen steeds meer inzien hoezeer we onderhevig zijn aan sturing en hoe groot de rol is die literaire vertalers spelen. Zij zijn vaak de culturele ambassadeurs die een deur openen naar een taalgebied waar je anders niks over weet.

Ben je zelfbewust bezig met wat je leest?

Sinds 2005 noteer ik wat ik lees. Ik wil elk jaar minstens drie eeuwen beslagen hebben en zorg er altijd voor dat ik de wereld rondga tijdens een jaar, lezend. Toen ik echter een vijftal jaar geleden eens telde uit welk land ik het meest had gelezen, bleek dat toch de Verenigde Staten te zijn. Sindsdien ben ik er nog meer op gaan letten en vermijd ik de allernieuwste Amerikaanse hypes, die hoef ik echt niet meer onmiddellijk te lezen. De Britse Ann Morgan is daarin een grote inspiratie geweest voor mij. Zij heeft zichzelf op een gegeven moment de vraag gesteld: ‘Wat vertelt mijn boekenkast over mijzelf?’ en moest tot de conclusie komen dat ze eigenlijk uitsluitend Britse, Amerikaanse en Ierse schrijvers had gelezen. Ze heeft zich toen tijdens een jaar opgesloten met de bedoeling om een boek van elk land uit de wereld te lezen. Daarin is ze geslaagd en ze heeft bovendien enorm veel hulp gekregen – dat was een mooie manier om het internet in te zetten. Op haar website www.ayearofreadingtheworld.com vind je meer over dat project, dat ze ook blijft onderhouden.

De inleiding van het themanummer van literair tijdschrift Terras over Afrika is van jouw hand. Daaruit lijkt een grote voorliefde voor de Afrikaanse literatuur te spreken.

Ik heb niet een specifieke voorkeur voor de literatuur van één bepaald gebied, maar ik vind het geen gezonde situatie als we voortdurend uit maar één richting gevoed worden. Ware diversiteit, ware globalisering, zou erover moeten gaan om veel meer van de schakeringen van talen en ideeën te zien te krijgen. Afrikaanse literatuur wordt

heel weinig gelezen, en als het wordt uitgegeven, wordt het vaak aan ngo's gekoppeld, zoals Uitgeverij De Geus een Oxfam Novib-reeks heeft uitgegeven. Ik heb daar mijn vragen bij, al valt het toe te juichen dat mijn uitgever tenminste wel over grenzen kijkt. Uit financiële overwegingen is zoiets begrijpelijk, omdat het anders totaal verlieslatend is voor de uitgever. Uitgevers durven het risico niet te nemen om minder bekende auteurs uit andere taalgebieden uit te geven, omdat de lezer er zelf niet naar grijpt en als er weinig aanbod is doet hij dat nog minder. Zo houdt dat systeem zichzelf in stand. Daar wilde ik iets aan doen.

‘Ware diversiteit, ware globalisering, zou erover moeten gaan om veel meer van de schakeringen van talen en ideeën te zien te krijgen.’

In de inleiding van Terras zeg je dat verhalen uit Afrika bijna niet tot ons komen. In Dertig dagen lijk je het heft in eigen handen te nemen: je schrijft als witte Vlaamse vrouw vanuit het perspectief van een zwarte Senegalese Belg, Alphonse. Waarom koos je voor dat hoofdpersonage?

Ik denk dat ik niet zo snel een hoofdpersonage zou gekozen hebben met Senegalese roots als mijn man, met wie ik intussen tien jaar samen ben, geen Senegalese roots zou hebben. Overigens wilde ik in de eerste plaats een niet-moraliserend boek schrijven over goedheid. Ik heb in mijn eerdere werk altijd voor het personage van de buitenstaander gekozen en ik wilde daar een keer iets anders over zeggen. Soms wordt er namelijk op een buitenstaander gewacht, omdat mensen ook wel eens willen praten met iemand die helemaal buiten hun leven staat. De kleur van Alphonse beklemtoont dat.

Ik toon verschillende gradaties van racisme en omgaan met iemand van een andere kleur. Dat waren dingen die mijn leven heel sterk binnenkwamen en waardoor ik zelf tot veel inzichten kwam. Natuurlijk heb ik ook wel nagedacht over culturele toe-eigening – kan ik dat doen als witte vrouw? Ik denk dat ik het zeker niet zou hebben gedaan als ik niet zo dichtbij stond of als ik geen soort van goedkeuring had gekregen van mijn man. Ik heb aan hem veel vragen gesteld, veel voorgelezen en een aantal dingen

‘Ik vond het ook nodig om te laten zien dat een buitenstaander toch altijd in gevaar blijft.’

aangepast door opmerkingen die hij maakte. Het blijft natuurlijk altijd zo dat niet iedereen er tevreden mee is, maar ik kan ook niet iedereen pleasen. Ik was ook heel benieuwd naar de ontvangst bij mijn collega's met andere roots en daar was over het algemeen veel animo en positief commentaar. Het negatieve commentaar

kwam eerder van rechtse of conservatief geïnspireerde witte collega's.

Ik vond het ook nodig om te laten zien dat een buitenstaander toch altijd in gevaar blijft. Soms word je inderdaad verwelkomd, waar er nood aan is, maar toch blijf je altijd in gevaar als je de eenling bent te midden van een groep. Daarnaast wilde ik

schrijven over iemand die zwart is op een manier waarop niet beklemtoond wordt *dat* hij zwart is. Ook omdat ik mijzelf steeds meer geconfronteerd wist met en mij ergerde aan manieren waarop dat soms zo benadrukt wordt. ‘Zijn witte tanden in zijn donkere gelaat’, dat lees je nog steeds heel veel. Ik vond het heel belangrijk om de lezer al plaats te laten nemen in dat hoofd en hem dan eigenlijk gaandeweg, door hoe personages op Alphonse reageren, te laten ontdekken dat het hoofdpersonage een andere kleur heeft dan wit. Die twijfel bij de witte lezer (‘moet ik dit nu anders gaan lezen?’) vond ik erg belangrijk en daar kreeg ik ook veel respons op. Het valt op dat witte auteurs meestal wel beschrijven dat een personage niet wit is, maar het niet vermelden als een personage wit is. Wit is wel degelijk de norm.

Alphonse blijft uiteindelijk altijd in gevaar omdat hij een eenling is. Tegelijkertijd wilde je iets schrijven over goedheid, waar hij de belichaming van is. Hoe verhouden zijn goedheid en het gevaar rondom hem zich tot elkaar?

Alphonse blijft inderdaad de eenling die in gevaar is, maar ik erken wel het bestaan van goedheid. Ik zeg dat mensen gewoon vriendelijk en goed kunnen zijn, zonder een nare bijbedoeling te hebben. De keuze voor het onderwerp komt ook voort uit een ergernis aan hoe de goedheid telkens verdacht wordt gemaakt, zeker in de politieke retoriek van vandaag. Ze wordt voorgesteld als slap en schijnheilig, iets wat je enkel doet om iets anders gedaan te krijgen. Van die retoriek heb ik al jaren mijn buik vol. Ik ben ervan overtuigd dat er echt mensen bestaan die heel sterk zijn en daarom het goede kunnen doen, al draagt ieder vanzelfsprekend een mengeling van goed en kwaad in zich. En anderzijds denk ik: het is ook niet zo spectaculair. Alphonse doet goed voor de mensen die op zijn pad komen. Hij is in die zin een Jezusfiguur (die ik eerder in mijn boeken heb opgevoerd), maar wel een heel discrete. Hij is niet iemand die de hele wereld wil gaan veranderen en grootse plannen heeft; hij doet dat gewoon in zijn kleine wereld en heeft zijn wereld misschien juist wel kleiner gemaakt om dat te kunnen doen. Ik erken dus absoluut wel dat je zo in het leven kunt staan en dat dat een sterke manier is. Maar anderzijds zeg ik wel: het beschermt je geenszins voor de vernieling. Daarmee zeg ik niet dat de vernieling *in se* sterker is, maar de vernieling is nietsontziend. Je blijft even kwetsbaar.

‘Alphonse is een Jezusfiguur, maar wel een heel discrete.’

De romans Slaap! en Dertig dagen verschillen sterk qua ritme. Slaap! wordt gekenmerkt door een zekere snelheid, terwijl in Dertig dagen juist veel langer bij alles wordt stilgestaan. Hoe bepaal je het ritme en de structuur van je boeken en verhalen? Heb je daar een bepaalde werkwijze voor?

Ik begin altijd met een abstract thema. Daarbij gaat vanzelf een personage ontstaan, dat ik dan gaandeweg beter leer kennen. Wat ik vanaf het begin wil weten is hoe het verhaal zal eindigen. Dat is een zekerheid die ik nodig heb. Het schrijven is heel

associatief en het lijkt alsof de wereld alles begint aan te dragen. Zolang ik het einde niet weet, vloeit alles maar door elkaar. Als ik dat kader dan heb, kan alles binnen de juiste vakjes vallen. Ik zie een boek schrijven, ook verhalenbundels, als een compositie. Ik zie een soort muziekstuk voor me; crescendo's en dingen die weer gaan liggen. Ik ben altijd heel sterk bezig met die compositie, ik zie dat eigenlijk bijna in kleuren en patroontjes en cijfertjes voor mij.

Bij *Dertig dagen* had ik vanaf het begin de structuur van dertig dagen voor ogen. Ik dacht, ik ga één hoofdstuk per dag doen, en aan elk hoofdstuk ga ik ongeveer tien A4-pagina's wijden. Dus ik wist ook op voorhand hoe dik het boek zou zijn en ik wist ook dat ik mijzelf zou nopen om op een tragere manier te schrijven, in de zin dat de vertelde tijd trager loopt. Ik kreeg soms wel complimenten op mijn snelheid, maar ik wilde ook niet dat het een trucje zou worden. Ik dacht, nu ga ik eens helemaal de diepte in en stilstaan bij elk moment van die persoon, bij zijn dag en de herinneringen die opkomen. Elk boek is anders op dat vlak, qua compositie.

In de verhalenbundel *Halleluja* wordt de compositie opgebouwd rond het hart, op evenveel plaatsen van het midden heb ik verhalen gezet die iets met elkaar te maken hebben, als ringen rond een steen die je in het water gooit. Dat heeft niet iedereen door, maar ik denk toch dat het de leesbeleving onbewust beïnvloedt. Alles gaat over begin en einde en alles spiegelt elkaar rond dat hart.

Naast Halleluja heb je ook andere bundels van korte verhalen uitgebracht. Waar komt je liefde voor het korte verhaal vandaan en wat maakt een kort verhaal tot een goed kort verhaal?

Ik ben er eerst als lezer van gaan houden. In de periode dat ik student was, waren er twee totaal verschillende verhalenschrijvers die een enorme indruk op mij maakten. Enerzijds was dat Raymond Carver, met zijn minimalisme en intensiteit waar ik heel erg van hield. Er gebeurt heel veel tussen de lijnen. Je krijgt heel weinig biografische opbouw van personages en je moet als lezer echt bereid zijn in het leven van iemand te stappen, zonder enige uitleg. Ik houd heel erg van die uitdaging om onmiddellijk alles te moeten uitzoeken en sommige dingen ook niet te kunnen weten.

Anderzijds leerde ik de verhalen van Nikolaj Gogol kennen. Vaak als men mij vraagt naar het beste boek aller tijden, dan noem ik de *Petersburgse vertellingen*. Bij Gogol hield ik zo enorm van het verhaal 'De Neus'. Ik dacht: wat fantastisch dat die man zo lang geleden ervoor gezorgd heeft dat je een verhaal kunt schrijven over iemand die wakker wordt zonder neus en die door het raam kijkt en nog net zijn neus in een rijtuig ziet stappen. Dat absurdisme kun je denk ik in korte verhalen nog beter kwijt; het genre leent zich om te experimenteren met zowel vorm als inhoud.

Carver en Gogol waren degenen die mij echt in het genre trokken en daarna ben ik steeds meer gaan lezen en ontdekken. In feite dacht ik pas bij mijn derde boek: ik ga ook eens een kort verhaal schrijven, waarom was dat nooit eerder bij me opgekomen? Toen heb ik ook wel beslist om dat te blijven doen, omdat ik er zoveel plezier in had. Ik houd ook echt van de verhalenbundel en ik denk graag na over een bundel als geheel.

Het fijne aan een verhalenbundel is dat je telkens vanuit een totaal andere insteek naar hetzelfde centrale thema kunt gaan. Bij de roman heb ik vaak het gevoel dat ik een herder ben die telkens weer al die schapen op dezelfde wei moet krijgen, terwijl korte verhalen korte gehelen zijn van iets wat je er óók over kunt zeggen. Dat houdt de geest heel vrij voor mij, dat haalt mij weg van het grote gelijk en het dwingende van de roman. Het schept een soort vrijheid in mijn hoofd.

Je debuteerde als Vlaamse auteur bij een Nederlandse uitgever (De Geus). Was het een bewuste keuze om niet voor een Vlaamse uitgever te kiezen?

In die tijd zat er weinig anders op voor Vlaamse auteurs. Dat was eigenlijk de normale gang van zaken en nog steeds heb je niet gek veel Vlaamse uitgevers. Franstalige Belgen laten hun boeken ook meestal in Frankrijk uitgeven. Ik ben er ook absoluut niet rouwig om dat ik bij een Nederlandse uitgever zit, ik denk dat Vlaamse uitgevers het toch moeilijk hebben om in Nederlandse boekhandels terecht te komen. Maar dat waren eigenlijk allemaal dingen die ik pas achteraf hoorde. Uitgeverij De Geus was mij opgevallen omdat zij in die tijd stunten met Arnon Grunberg, die als Marek van der Jagt opnieuw de Anton Wachterprijs voor het beste schrijversdebuut won. Ik vond het een mooie zet van Uitgeverij De Geus en begon toen hun fonds meer te bekijken. Het feit dat De Geus van oorsprong een internationaal gerichte uitgeverij was die na een tijd Nederlandstalige auteurs erbij is gaan nemen, beviel mij wel. Ze hield de blik op de wereld gericht en die blik is nog altijd in de slogan van de uitgeverij verwoord: de wereld in je boekenkast.

Inmiddels staan jouw boeken ook in boekenkasten over de gehele wereld: je debuut Slaap! is in 22 landen vertaald. In hoeverre ben je betrokken geweest bij het ontstaan van die vertalingen?

Ik heb eigenlijk alleen heel nauw samengewerkt met de Engelse vertaalster, Liz Waters, omdat het Engels de enige taal is die ik goed genoeg beheers om dat daadwerkelijk te doen. Zij heeft mij daartoe ook echt uitgenodigd. Het moeilijkst voor een vertaler is om het origineel recht te doen wat betreft ritme en muzikaliteit. Soms heb ik dus voorgesteld een woord weg te laten uit de Engelse vertaling, omdat het dan ritmisch beter zat. Verder kan ik Frans en Duits lezen, maar ik vind dat ik die talen niet goed genoeg beheers om een vertaler op de vingers te gaan tikken.

Tegen vertalers zeg ik altijd op voorhand: 'Alsjeblieft, stel mij vragen, alles wat je niet weet, waar je aan twijfelt.' Maar dat is iets heel moeilijks – sommige vertalers hebben daar geen enkel probleem mee en sturen mij een heel document met allemaal vragen, maar er zijn ook vertalers die te beschroomd zijn om dat te doen. In de Franse vertaling van *Dertig dagen* zijn bijvoorbeeld niet alleen de gedachten die andere personages over Alphonse hebben cursief gedrukt (zoals in het origineel), maar heeft de vertaalster op eigen initiatief ook een aantal gedachten van Alphonse zelf gecursiveerd. Dat is dan toch wel jammer, had dat dan op z'n minst even gevraagd aan mij.

Ik moet wel zeggen dat ik heel veel respect heb gekregen voor literaire vertalers:

het zijn over het algemeen ondergewaardeerde, onderbetaalde mensen die hun werk uit idealisme doen. Literaire vertalers hebben een heel bijzondere baan: ze moeten altijd op zoek gaan naar wat er achter de woorden ligt en daar dan weer een woord voor zoeken. Ze moeten zelf kunnen schrijven, maar zich toch nederig opstellen. Ik ben altijd blij als er vertalingen komen. Ze hebben ervoor gezorgd dat ik veel reis. Al die vertalingen zijn voor mij een manier geweest om de internationale literaire wereld beter te leren kennen.

Die literaire reis bracht je ook hier op de Vrije Universiteit als Vrije Schrijver, in hetzelfde jaar dat de opleiding Nederlands werd opgeheven. Is dat een voorbeeld van de keerzijde van globalisering?

Voor het Vrij Schrijverschap schrijf ik ook een essay. Enerzijds gaat het essay erover dat we als lezers erg worden gestuurd in wat we lezen. Het is een voorbeeld van hoe globalisering en commercialisering hand in hand gaan. Ik vrees dat globalisering gewoon door commercie gedreven is. Dat is niet alleen in de literatuur zo, maar overal.

Anderzijds gaat het essay over internationalisering en het afschaffen van Nederlandse taal- en letterkunde aan de universiteit: welke waardeschalen worden er eigenlijk gebruikt bij die internationalisering? Is dat alleen een economische meetlat waar alles tegenaan gelegd wordt? Ik heb de indruk dat dat hier absoluut het geval is. De redenen die worden opgegeven zijn ‘weinig interesse, weinig inkomsten’, dus: weg ermee. Wat zou er moeten gebeuren om Nederlands en andere taalrichtingen meer op de kaart te zetten? Als je leest wat deskundigen daarover zeggen is er eigenlijk wel consensus over het feit dat er in de middelbare school blijkbaar iets misgaat. Nederlands wordt bestempeld als een saai en makkelijk vak. Tegen sterke leerlingen op de middelbare school wordt door ouders en onderwijzend personeel ook vaak gezegd dat ze geen alfavakken moeten gaan doen. Het is echt gedegradeerd tot iets waar je niet al te veel voor moet kunnen. Volgens mij zit daar een heel commerciële gedachtegang onder: alles moet utilitair zijn. Ik ben daar zeer droef over en ik doe het kleine dat in mijn macht ligt om daar tegenin te gaan.